LIETUVOS AIDAS

REDAKCIJOS ir ADMINISTRACIJOS ADRESAS:
Kaunas, Vasario 16 dienos g-vė Nr. 2.
Redakcijos telef.: 25—29. Administracijos telef.: 14—14.
Redakcijos kalbamosios valandos: 11—13
Administracijos kalbam. val. 9—13
Nesunaudotų raštų Redakcija nesaugoja.

TAUTIŠKOS MINTIES DIENRAŠTIS

Įsteigtas Vilniuje 1917 metais

PRENUMERATA: Lietuvoj metams 36 lt., pusei metų — 18 lt. 1 mėn. — 3 lt.; Vokietijoj, Latvijoj ir Estijoj metams — 48 lt., pusei metų — 24 lt., 3 mėn. — 12 lt., 1 mėn.—4 lt. Kitur užsieniuose met.—72 lt. pus. met.—36 lt., 3 mėn 18 lt.
SKELBIMAI: petito eilutė skelbimų vietoj 50 ct., tekste — 1 litas, prieš tekstą —1 lt. 50 ct.

ATSKIRAS NUMERIS 20 CENTŲ.

Nr. 198 (412) **Kaunas, antradienis, 1928 m. spalių mėn. 2 d.** **III metai**

Kelionės įspūdžiai.

Vasaros metu dalyvaujant įvairiuose kongresuose ir suvažiavimuose man teko daug važinėti užsienyje, daug matyti ir pastebėti gana naudingų ir įdomių mūsų kraštui dalykų.

Čekoslovakija. Čekoslovakija palyginant su kitomis valstybėmis turi daug geresnes sąlygas, nes jos teritorija nebuvo didžiojo karo paliesta. Gražus Čekoslovakijos sostinės miestas Praga, kuriame yra daug senovišku, istorinių namų. Praga didelis mokslo centras, turi du atskirus universitetus čekų ir vokiečių kalba, du botanikos sodnus ir botanikos institutus. Taipogi yra numatytas naujo didelio botanikos sodno įrengimas už miesto. Antras didelis Čekoslovakijos miestas Brno, žinomo mokslininko Mendelio gimtinė. Čia prieš karą nebuvo universiteto, jis įsteigtas 1920 met. Gamtos-matematikos fakultetui duotas didelis namų kompleksas, augalų sistematikos institutas ir muziejus, turi apie 20 didelių kambarių, be to yra ir augalų fiziologijos institutas ir greta yra nedidelis botanikos sodnas. Minint Čekoslovakijos 10 metų sukaktuves atidaryta Brno mieste didelė kultūros paroda, kur matoma visas aukštas šios šalies kultūros būklė.

Lenkija, Krokuva, Wawelis, Lenkų karalių ir Didž. Lietuvos Kunigaikščių kapinynas, kur ant karstainių matomi lietuvių ir lenkų herbai. Jie sukelia atsiminimus apie Lietuvos senovę, ypač krinta akysna Lietuvos vytis. Senieji Wawelio rumai restauruojami senamc istoriniame stiliuje. Senamc Jagellonų universitete yra dvi katedros, botanikos sodnas, kuriam paskutiniais laikais pastatyta daug naujų šiltnamių ir senas gražus parkas.

Varšuvos miestas atnaujinamas. Statomas Tautos muziejus. Baigiami restauruoti vaduojantis senoviškustilium seno turgaus trobesiai ir dažomi įvairiomis ryškiomis spalvomis, kas sudaro nepaprastai gražų ir savotišką vaizdą. Restauruojami istoriniame stiliuje buvę karaliaus rūmai ir su visomis smulkmenomis sustatomi karališki baldai, paveikslai ir kiti meno kūriniai, kurie kadaise buvo rusų išgabenti į įvairius Rusijos miestus į viešas ir privačias galerėjas. Dabar šiuos meno kūrinius rusai grąžina sudaryta su jais sutartimi.

Planuojami ir sodinami nauji miesto parkai. Naujam botanikos sodnui duotas didelis žemės plotas apie 50 ha, ten bus pastatyta visa eilė gamtos mokslo institutų.

Vengrija. Vengrija man priminė Lietuvą nežiūrint į didelius kultūros atžvilgiu skirtumus. Žemės ūkio kraštas, didžiulė lyguma. Daug panašumo į mūsų lietuviškus kaimus, miestelius ir laukus. Maži žemi namai, plačios gatvės, didelė upė, tekanti krašto vidury, ant kurios kranto sostinė. Abu kraštai negali užmiršti, kad jiems užgrobti plotai — Lietuvai Vilniaus kraštas, Vengrijai — ⅔ dalys jos prieškarinės teritorijos. Ir abiejuose kraštuose matomas noras priminti gyventojams apie šį faktą. Žemlapių diagramose, statistikoje, visose įstaigose ir viešose vietose rodoma, kad didelė istoriška Vengrijos dalis yra dabar kitų valstybių žinioje. Reikia kovoti, reikia viską daryti, kad atgautų atgal pagrobtą krašto dalį. Jėga tai daryti negalima. Todėl daroma kultūros ir vidujinio gyvenimo sustiprėjimo kelių. Taip mano ir daro Vengrija. Savo krašto kultūrai pakelti Vengrija palaiko seniau įsteigtas ir dabar steigia naujas mokslo įstaigas. — Tiliany miestelyj ant didelio Balatono ežero kranto 1926 metais pastatyta biologijos stotis. Jos pastatymas ir įrengimas kaštavo apie 1,500.000 pengo (virš 2.500.000 lit.), tai yra mokslo tyrinėjimams įstaiga, puikiai įrengta paskutinių technikos žodžiu; brangūs aparatai zoologijai, botanikai, hidrobiologijai, fiziko-chemijai tyrinėti, akvariumas, knygynas, laboratorija. Prie biologijos stoties yra didelis namas-bendrabutis su 26 lovomis atvažiuojantiems dirbti mokslo darbą mokslininkams.

Pats miestas statomas ir naujai įrengiamas Presburg — Poszony — Bratislawa, (dabar Čekoslovakijoje), universitetas su klinikomis ir laboratorijomis. Szeeged mieste naujai statomas perkeltas iš Klaussburg-Cluj-Koloszwar (dabar Rumunijoj) universitetas su klinikomis. Debreczen baigiama naujo universiteto statyba ir artimiausiu laiku numatoma botanikos sodno įrengimas. Budapešte naujam botanikos sodui už miesto duotas apie 50 ha žemės plotas. Prie botanikos sodno bus pastatytos ir visos gamtos mokslų įstaigos ir be to numatyta naujų. Tautos muziejaus gamtos skyriaus, rūmų statyba. Toklu būdu mažas 8 mil. gyventojų kraštas stato 3 naujus ir perstato 1 seną Budapešto universitetus.

Grįžęs iš kelionių Lietuvon ir palyginęs matytą, galiu pasakyti, kad pas mus dar yra žmogaus neliestos gamtos, kas sudaro savotišką grožį, negu pav. Vokietijoj ir Bogemijoj; gyventojų tankumas Lietuvoje mažesnis kaip vakarų Europoje ir todėl dar daug galimumų yra ateityj. Mūsų gamta turi kai kurių panašumų į Vengrijos, bet kultūros atžvilgiu mums dar daug reikia kas užveikti, kad pasiektume jų kultūros laipsnio. Pas mus dabar pradėtos daryti universiteto sutvarkyme reformos ir būtų gerai kad tos reformos pastatytų mokslą tinkamoj aukštumoj ir pašalintų tuos trūkumus, kurie trukdo mokslo darbą. Mes dar neturime universitetui rūmų, kur mokslo įstaigos galėtų normaliai dirbti ir plėtotis. Pavyzdžiui gamtos mokslo įstaigos neturi nuolatinių patalpų, kilnojamos iš vienos vietos į kitą, negali tinkamai susitvarkyti, kas blogai atsiliepia į mokslo darbus.

Baigdamas galiu pastebėti, kad visose vakarų Europos, ypač po karo naujai susikūrusiose, valstybėse eina dideli kultūros darbai ypač mokslo įstaigų pastatyme. Nes tinkamoj aukštumoj pastatytas mokslas padeda kraštui kultūrėti — veda prie geresnio gyvenimo. Ir mums reikia tą turėti prieš akis ir mums reikia sutvarkyti aukštesnį mokslo pastatymą ir nuolatines mokslo įstaigoms patalpas, kad jos kasmet nebūtų kilnojamos, nes tik tada bus galimas normalus mokslo darbas, kuris pakels mūsų krašto kultūrą ir padės mums atgauti pagrobtą krašto dalį.

Prof. K. Regelis.

Vokietijos ir Austrijos susijungimo problema ir Salcburgo juristų suvažiavimo darbai.

Neseniai Austrijos mieste Salcburge pasibaigė eilinis Vokietijos juristų susivažiavimas. Šisai vokiečių juristų susivažiavimas turėjo tam tikrą politini pobūdį.

Lig šiol tokie susivažiavimai buvo šaukiami Vokietijos žymesniuose miestuose k. a. Leipcige, Kölne, ir kt. Dabar buvo nutarta jį sušaukti Austrijos mieste, kaip ir demonstruojant vokiečių juristų solidarumą su Austrijos politinėmis aspiracijomis.

Vadinas, čia kalbama apie aktualų dabar tiek Vokietijoj, tiek Austrijoj, šių abiejų šalių susijungimo klausimą. Nežiūrint į santarvės valstybių ir visos eilės mažųjų Balkanų valstybių pasipriešinimą, Vokietijos ir ypač Austrijos politikai bei ekonomininkai nori šią idėją įgyvendinti.

Tam yra sudarytos specialinės draugijos, kurios varo didelę propagandą šiuo klausimu, pritraukdamos prie savo darbų įžymius abiejų valstybių politikos veikėjus.

Dabartinis juristų susivažiavimas praėjo šlos idėjos obalsiu. Nes visa eilė referatų nagrinėjo kaip tik Vokietijos ir Austrijos įstatymų suvienodinimo klausimus.

Bendrai daugiau buvo atkreipta dėmesio į įstatymų suvienodinimą ekonominiais klausimais, nes vienoda ekonomika yra svarbiausias pagrindas politiniam Vokietijos ir Austrijos susijungimui.

Negalėdami savo idėją tuč tuojau įgyvendinti vokiečiai ir austrai eina prie to laipsniškai, pradėdant nuo kukliesnių uždavinių.

Salcburgo juristų susivažiavimas tam daug prisidėjo, nes sudarė reikalingą juridinę bazę ekonomiškam bei politiškam šios opios problemos išsprendimui.

G.

---

bos. Vienas kitas įspūdingesnis savimi vaidino Don-Kichoto ir Sancho-Pančo avantiūras. Buvo atsitikimų, kad trečios klasės mokinys jau rašė savo „romaną", žinoma, rusų kalba.

Reikia bendrai pastebėti, kad nors gimnazija buvo pilna bevelk vienų lietuvių, rusų apdaras dengė, bent ligi 1905 metų, visus mokinių pasirodymus. Savo rūšies aprusinimas vystė nejučiomis lietuvišką dvasią, ją stabdydamas reikštis ir bresti. Lietuvių kalbos pamokos trumpu ir nelaimingu būdu įsiterpdamos į ilgų rusiškų valandų visumą, netesėjo mus atvystyti. A. a. Petras Kraučiūnas, kurs po p. Endzilulaičio patapo mūsų tautinių mokytoju, nors buvo pats didis lietuvininkas, ligi aštuntos klasės neperžengdavo rašybos slenksčio. Jo greitas netvarkingas būdas kliudė jam patapti autoritetu ir žadintoju. Mūsų lietuviška sąmonė nesiplėtė ir tarytum atsiliko nuo rusiškai lankštomos dvasios ir žinijos. Aukštesnėse klasėse mes rašėme rimtus literatūros darbus rusų kalba, bet mes pasilikome vaikiški savo lietuviškuose rašiniuose. Galima neperdedant pasakyti, kad baigdami gimnaziją mes temokėjome lietuviškai diktanda parašyti...

IV. Sumišimai.

Japonų karas, išjudinęs supuvusį Rusijos milžiną, atsiliepė ir mūsų pasieny. Jau 1905 metų rudeni, suvažiavus mums gimnazijon, buvo galima pajusti naujų vėjų net mokyklos sienose. Kai gatvėje ėjo susirinkimai, manifestacijos, prakalbos, šaukiančios kovoti dėl laisvės, vyresnieji mokiniai ten nešė ir savo jaunystės ūpą ir karštą energiją. Pasklido brošiūrų ir lapelių taip pat gimnazijos rūmuose. Pradėta burti į kuopas net ketvirtos klasės mokiniai. Buvo šaukiami susirinkimai užmiesty, dažniausia nakčia, slepiantis nuo „raudonsiūlių" (žandarų). Klampoti keletą varstų per purvynus, per darganas į „schodką" (susirinkimą) buvo taip miela ir drauge taip didu, tarytum mes savo pasišventimu gelbėjome vargų pasauli.

Buvome pamokyti griebtis visokių atsargumo priemonių, skirstėmės įvairiais keliais, kontroliavome savo draugus nuo neprietelių. Ūmu laiku visi pasidarėme „socialdemokratai", be keleto neištikimų rusų. Visų jaunos sielos prisiėmė neapykantos prieš esamą tvarką, užsidegė kovos energija, apsvaigo laisvės troškimais. „Ant barikadų!" — mums atrodė didingas šventas žygis.

Visiškai neatmenu, ką kalbėjo (dažniausiai rusiškai) tuose susirinkimuose įvairūs partijų vyrai, arba vyresniųjų klasių „tovarišči" (draugai). Mums mažesniesiems daugiau imponavo pats slapto susirinkimo faktas ir tas bendras kovos ūpas. Viena tegaliu konstatuoti, kad tuomet *nebuvo kalbama apie Lietuvą* ir visas revoliucinis judėjimas traukė į bendras Rusijos pelkes. To meto revoliucionieriams rusiškumas buvo lygus internacionališkumui.

Suerzinimas gavo pratrūkti 1906 m. sausio 9 d. sukaktuvėse. Tą dieną mokiniai užuot sėdėję klasėse padarė bendrą susirinkimą, kuriame kalbėjo apie 1905 m. įvykius Petrapily (manifestantų sušaudymą). Mokytojų ir patiės direktoriaus maldavimai skirstytis į klases tik dar labiau sukiršino mūsų revoliucingumą. Jau tas vienas pasipriešinimas mums teikė žygio satisfakcijos. Po kelių karštų prakalbų mes dainavome rusų perdirbtą „Marselietę" ir šaukėme: „Doloi samoderžavije", „Dazdrastvujet socializm", „Doloj policeiskaja škola", „Dazdraustvujet narodnaja" (šalin carizmas, lai gyvuoja socializmas, šalin policinė mokykla, lai gyvuoja žmonių mokykla).

Tą dieną patys mokiniai pasiskelbė sau šventę ir demonstratyviai apleido gimnaziją.

Jeigu gimnazijos direkcija nebūtų dėl to pametusi galvos ir būtų supratusi vaikų psichologijos reikalą pademonstruoti savo solidarumą su didžiausiais šalies įvykiais — kitą dieną mes būtume ramiausiai sėdėję savo suoluose ir dar uoliau negu paprastai kalę savo pamokas. Bet direktorius išsaukė globėją, tarėsi, matyti, ir su policija. O šį, kaip visada, iš mokimo padarė dar dauglau žalos. Tą pat nakti buvo suareštuoti gimnazijos mitingo kalbėtojai (šeštos klasės mokinys Bramsonas ir aštuntos — Feliksas Trelgys; trečiasis — Černiavskis policijos nebuvo namie užkluptas).

Ryto metą kaip žalbu aplėkė ta žinia visus mokinių bendrabučius. „Karas paskelbtas"... Einame gimnazijon be knygų. Pats direktorius (Volkovskis) prie durų mėgina išsijoti beknygius, kaip maištininkus. Mes varu prasivarome pro rankas. Plalenda ir pats Černiavskis, kurio policija nesučiupo. Pirmoji pamoka eina lyg normaliai, o tuo tarpu pertraukų metu Černiavskis pereina visas klases tarytum atsisveikindamas. Jaunoji minia ima elektrizuotis, juda, verda, piktumu prieš direktorių, renkasi apačion prie jo kabineto, reikalauja pasiaiškinimo dėl suimtųjų.

Direktorius pabalęs, drebantis išeina iš savo kabineto ir sako:

— Ką aš galėjau padaryti, pagalvokite, aš negalėjau kitaip, tai buvo mano, kaip direktoriaus, pareiga...

Minioj sušunka: „Tai ne direktoriaus, bet žandaro pareiga!". Kažin kas sušvilpia, kažin kas paleidžia „kraujagerio", „niekšo" žodžius, minia pasistumia pirmyn, pakyla rankos ir didžiausiame trukšme direktorius apkumščiuotas ir apspardytas negražiausiu būdu pabėga į savo kabinetą ir užsirakina.

Jaunimas pasileidžia į koridoriaus galą, išlaužia gimnastikos duris, susirenka mitingui. Tuo tarpu išvalkomi mokiniai iš žemesnių klasių ir paleidžiami namo.

Mitingas eina nervingoj atmosferoj, be tvarkos. Iš visų kampų šaukiama: „mirtis direktoriui", „mirtis krauger iui"... Tas piktumas užkrečia net mažuosius.

Neilgai trukus, pro langus lyg viesula pralekia įoti kazokai su šautuvais rankose ir išsirikiuoja prieš duris, tarytum ruošdamiesi atakai. Visi kas buvo palipę ant stalų, kopečių ir kitų gimnastikos prietaisų krito žemėn, sugulė grindyse. Mažesnieji ėmė klykti, verkti... Bet greit tas taip neherojiškai nupuolęs ūpas atsigauna ir pora mestų kovos obalsių su pasiryžimu „statyti krūtine kazokų durtuvams ir kulkoms", „ginantis ir kovojant ligi paskutinio lašo kraujo" — pakelia nusmukusią dvasią.

Tuo tarpu viso miesto tėvai ir globėjai suplaukia į gimnazijos kiemą, verkdami ir maldaudami kazokus pasigailėti vaikų. Kiti jėję vidun traukė savuosius eiti namo; bet daugumas neno-